

УДК 336.2

Карлін М.І., д.е.н., професор

Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

ОСОБЛИВОСТІ ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ З НЕСТІЙКОЮ ФІНАНСОВОЮ СИСТЕМОЮ В ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ

В статті проаналізовані теоретичні підходи зарубіжних та українських авторів до змісту категорії «фіскальна політика», дана авторська трактовка вказаної категорії, введено в науковий обіг нове економічне поняття – «якість фіскальної політики», виділені особливості фіскальної політики країни з нестійкою фінансовою системою, виявлені шляхи удосконалення фіскальної політики в Україні в умовах протистояння з Росією.

Ключові слова: фіскальна політика, якість фіскальної політики, якість життя, фіскальна складова якості життя, державні видатки, державні доходи, державні цільові фонди, глобалізація, податок на додану вартість, податок на прибуток підприємств, акцизний податок, Україна, Європейський Союз, Російська Федерація, Польща, Іспанія.

Carlin M.

FEATURES FISCAL POLICIES WITH UNSTABLE FINANCIAL SYSTEM IN A GLOBALIZED WORLD

The paper analyzed the theoretical approaches of foreign and Ukrainian authors to the category "fiscal policy", given the author's interpretation of this category, put into scientific circulation the new economic concept - "the quality of fiscal policy", highlighted the features of the fiscal policy of the country with an unstable financial system, found ways to improve fiscal Policy in Ukraine in terms of confrontation with Russia.

Keywords: fiscal policy, fiscal policy quality, quality of life, fiscal component of quality of life, government expenditures, government revenues, government trust funds, globalization, value added tax, corporate income tax, excise tax, Ukraine, European Union, Russian Federation Poland, Spain.

Карлін М.І.

ОСОБЕННОСТИ ФИСКАЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ ГОСУДАРСТВА С НЕУСТОЙЧИВЫМ ФИНАНСОВОЙ СИСТЕМОЙ В ГЛОБАЛИЗИРОВАННОМ МИРЕ

В статье проанализированы теоретические подходы зарубежных и украинских авторов к содержанию категории «фискальная политика», дана авторская трактовка указанной категории, введено в научный оборот новое экономическое понятие - «качество фискальной политики», выделены особенности фискальной политики страны с неустойчивой финансовой системой, выявлены пути совершенствования фискальной политики в Украине в условиях противостояния с Россией.

Ключевые слова: фискальная политика, качество фискальной политики, качество жизни, фискальная составляющая качества жизни, государственные расходы, государственные доходы, государственные целевые фонды, глобализация, налог на добавленную стоимость, налог на прибыль предприятий, акцизный налог, Украина, Европейский Союз, Российская Федерация, Польша, Испания.

Постановка проблеми загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Глобалізація суттєвим чином впливає на фіскальну політику всіх країн світу, в першу чергу – на фіскальну політику країн з нестійкою фінансовою системою, до яких належить і наша країна. Особливістю фіскальної політики Української держави на найближчі роки буде необхідність врахування військового та економічного тиску Російської Федерації на Україну з метою відмови співпраці з ЄС та США та переорієнтації нашої країни на входження в Євразійський Економічний Союз. Це змусить Українську державу виділяти значні

кошти на оборону країни, на вирішення проблем з газопостачанням тощо. Відповідно, потрібно шукати нові підходи до фіскальної політики України в нестабільних глобальних умовах. Вони, як показує аналіз прийнятих документів новою владою України, поки не до кінця з'ясовані. Пропоновані заходи уряду носить тимчасовий характер, в них відсутній стратегічний підхід до фіскальної політики України на перспективу.

Кризова ситуація в економіці України вимагає пошуку нових тактичних та стратегічних підходів до здійснення фіскальної політики нашої держави. Їх розробка ускладнюється політичною кризою в Україні, яку активно стимулює влада Російської Федерації, котра хоче збудувати нову глобальну модель розвитку, де вона буде домінувати (поруч з США і КНР). Без України, як свідчать дослідження багатьох зарубіжних та російських експертів, Росії цього не вдасться добитися. Тому Україні слід готуватися до довготривалого політичного і економічного тиску з боку Російської Федерації до входження в Євразійський Союз, що вимагає суттєвих змін у фіскальній політиці нашої країни, які важливо з'ясувати. Крім того, важливо послабити податковий тиск на бізнес, чого поки не вдається зробити.

Попри обіцянки поліпшити систему оподаткування, зокрема знизити податкове навантаження, уряд України ще не перейшов до дій. Про це, зокрема, свідчать результати п'ятої хвилі дослідження Податкового індексу Європейської Бізнес Асоціації.

Згідно з оприлюдненими результатами, сьогодні інтегральний показник Індексу податкового навантаження ЄБА дорівнює 2,37 бала з п'яти можливих. А у жовтні 2013 року він становив 2,41.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. В Україні особливості сучасної фіскальної політики в тій чи іншій мірі досліджували такі науковці, як: В. Вишневський, В. Геєць, В. Дем'янишин, І Жаліло, Т. Єфименко, Ю. Іванов, А. Крисоватий, Е. Лібанова, І. Луніна, А. Соколовська, В. Федосов, І. Чугунов, К. Швабій та інші. Разом з тим, в умовах економічної та політичної нестабільності, яка характерна для України в останні роки, необхідно шукати нові підходи до фіскальної політики, які б нейтралізували негативний політичний та економічний вплив Росії на економіку нашої країни, оскільки допомога ЄС є недостатньою.

Поки що конкретних дій на підтримку української безпеки та розвитку оборони не було запропоновано ані з боку НАТО, ані з боку США, хоча є повідомлення про те, що Альянс готує таку програму, а Сполучені Штати надали нам певне обладнання.

Цілі статті. Є обґрунтування нових підходів до здійснення фіскальної політики в Україні в умовах економічної та політичної нестабільності, пошуку оптимальних шляхів взаємодії у фіскальній політиці центру і регіонів нашої країни з метою зупинення відцентрових тенденцій в Україні, зменшення податкового тиску та виведення коштів бізнесу в офшори.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. В умовах глобалізації фіскальна політика держави суттєво модифікується, розширюючи свої функції та завдання. Але механізм її реалізації все більше ускладнюється у зв'язку з необхідністю лібералізації фіскальної політики держави, яка повинна сприяти інноваційному розвитку суспільства. Відповідно, необхідно зменшувати податковий тиск на реальний сектор економіки, що, в свою чергу, унеможливило виконання багатьох соціальних завдань підвищення якості життя громадян. Особливо суперечність між соціальною та фіскальною політикою проявляється в умовах макроекономічної нестабільності в державі, що характерно в останні роки для України.

Метою соціально-економічної політики демократичної держави є забезпечення всіх прав і свобод для кожного члена суспільства, постійного зростання рівня якості їх життя, досягнення параметрів сталого розвитку. Засобами реалізації цього є фіскальна політика держави, зміст якої поки неоднозначно трактується в світовій та українській

науці, що, на наш погляд, веде до суперечностей між соціальною політикою та фіскальною політикою.

В сучасній економічній літературі фіскальна політика асоціюється з державним регулюванням урядових видатків і оподаткуванням. Так, відомі американські економісти К. Макконнелл та С. Брю стверджують, що фіскальна політика - це зміни в урядових видатках і оподаткуванні, спрямовані на досягнення повної зайнятості та неінфляційного внутрішнього обсягу виробництва [1, с. 665]. Р. Дорнбуш та С. Фішер дають наступне визначення фіскальної політики: «фіскальна політика - це політика уряду, яка стосується обсягів урядових закупівель, трансфертних платежів і податків» [2, с. 90]. П. Самуельсон та В. Нордгауз під фіскальною політикою розуміють процес змін у системі оподаткування, урядових видатках для того, щоб: по-перше, зменшити коливання ділових циклів; по-друге, сприяти швидкому зростанню економіки з високою зайнятістю та без високої неконтрольованої інфляції [3, с. 389].

Подібні до зарубіжних погляди щодо суті фіскальної політики пропонують й українські вчені. Так, А. Крисоватий розглядає фіскальну політику як регулювання державних видатків та податкових надходжень для забезпечення повної зайнятості, стабільності цін та економічного зростання, а також як вплив держави на економічну кон'юнктуру шляхом зміни системи оподаткування державних витрат [4, с. 11].

В. Базилевич, К. Базилевич, Л. Баластрик стверджують, що фіскальна політика - це вплив уряду на економіку через оподаткування, формування обсягу й структури державних видатків з метою забезпечення належного рівня зайнятості, запобігання й обмеження інфляції та згубного впливу циклічних коливань [5, с. 690].

С. Будаговська, О. Кілієвич, І. Луніна, Т. Пахомова вважають, що «бюджетно-податкова (фіскальна) політика - це заходи уряду, спрямовані на забезпечення повної зайнятості та виробництво неінфляційного ВВП шляхом змін державних видатків, системи оподаткування та підходів до формування державного бюджету в цілому» [6, с. 303].

Л.П. Сідельникова визначає фіскальну політику як комплекс заходів, за допомогою яких держава впливає на економіку через структуру податкових надходжень до державного бюджету, напрями здійснення державних видатків та способи залучення позикових коштів, з метою максимального використання можливостей податкового забезпечення функціонування держави та потенційного фіскального ефекту економічно виправданого державного запозичення задля ефективного фінансування суспільно необхідних видатків, спрямованих на підвищення ефективності економіки та стимулювання економічного зростання [7, с. 13].

В цілому в економічній теорії розглядаються дві основні форми функціонування фіскальної політики: автоматична і дискреційна, а інструментами цих форм фіскальної політики є: політика витрат, політика доходів, податкова система, трансфертна політика [8, с. 14].

Основними завданнями дискреційної фіскальної політики є зміни ставок оподаткування, громадські роботи і проекти громадського залучення.

Особливе місце в дискреційній фіскальній політиці посідає тимчасове скорочення ставок оподаткування з метою запобігання зменшенню використовуваного доходу та стрімкому падінню у глибоку рецесію. Зміну ставок оподаткування можна застосовувати як для стимулювання економіки, так і для її стримування.

Серед інструментів фіскальної політики вітчизняні та зарубіжні вчені виділяють, перед усім, наступні: податкові надходження, державні видатки та трансфертні платежі.

На наш погляд інструментарій фіскальної політики держави треба розглядати в широкому розумінні слова, оскільки податки є головним, але не єдиним наповнювачем бюджету. Крім цього, до складових фіскальної політики необхідно віднести і внески до державних цільових фондів (в Україні – це єдиний соціальний внесок (ЄСВ)). В Україні важливо запровадити і внесок на загальнодержавне обов'язкове медичне страхування,

оскільки він існує у більшості країн Європи. Щодо видатків, як складової фіскальної політики, то до них слід віднести не тільки видатки державного та місцевих бюджетів, але й видатки державних цільових фондів (поки в Україні їх нараховується чотири).

Виходячи з вищесказаного фіскальну політику слід розглядати як систему заходів, за допомогою яких держава впливає на економіку через структуру податкових і неподаткових платежів до бюджетів всіх рівнів та державних цільових фондів та відповідних видатків з них.

Важливою характеристикою фіскальної політики повинна стати така її ознака, як «якість фіскальної політики», якій у зарубіжній та українській економічній науці поки не приділяють належної уваги, що пояснюється складністю даної категорії. Вона є важливим чинником впливу на якість життя громадян, а останній показник в свою чергу, здійснює зворотній вплив на фіскальну політику. Якість життя громадян (ЯЖГ) визначається через особистісне сприйняття кожною окремою людиною стану задоволення своїх потреб [9, с.4].

Показник якості життя громадян сіл, селищ, міст має декілька особливостей, які роблять його унікальним інструментом для модернізації всієї системи державного управління[9, с.5-6].

Перша ключова особливість полягає в тому, що оцінка ступеня задоволення потреб окремої людини і їх сукупності у громадах стає одночасно висвітленням як рівня самореалізації людини, так і визначенням кінцевих результатів діяльності владних структур, тобто оцінкою ефективності цієї діяльності. З'являється феноменальна можливість реалізувати відповідальності влади перед громадянами.

Другою особливістю є те, що ЯЖГ відображає суб'єктивне сприйняття людиною стану свого душевного комфорту, самореалізації через задоволення своїх потреб та інтересів. Ніякі, на перший погляд, об'єктивні статистичні показники не можуть цього зробити. Такий суб'єктивний підхід до визначення ЯЖГ має лише один недолік — це емоційний фон, який певним чином може викривити це сприйняття. Але є можливість уникнути цього недоліку.

Третя особливість полягає в тому, що він вимірюється кількісною мірою як ступінь задоволення основних потреб людини. Саме кількісна міра дає можливість оцінювати ефективність діяльності владних структур за певний період, що досягається використанням кваліметрії, зокрема факторно-критеріальних кваліметричних моделей.

Четверта особливість пов'язана з кількісним вимірюванням рівня ЯЖГ - від окремої особистості до сукупності їх в громадах сіл, селищах, міст. Це дозволяє формувати інтегральні показники ЯЖГ району, області, країни, за допомогою яких можна наскрізним чином реалізувати зворотній і зв'язок в системі державного управління знизу вгору.

Виходячи з усього сказаного, необхідно до складових ЯЖГ віднести й фіскальну складову якості життя (ФСЯЖГ), яку практично в Україні не досліджують, за виключенням небагатьох вчених, які займаються фінансами домогосподарств. Однією з причин цього є віднесення єдиного соціального внеску (ЄСВ) до зборів, а не до податків, щоб знизити показник рівня податкового навантаження в Україні. Через бюджет та державні цільові фонди в Україні перерозподіляється близько 46% ВВП, тоді як у Кореї – 30%, Австралії – 34%, США і Японії – 42 - %, що говорить про високий податковий тиск в Україні [10]. У той же час, за рівнем добробуту громадян Україна знаходиться на 92-му місці в світі з показником 3877 дол США. Все це негативно впливає на якість життя громадян в Україні, провокуючи зростання тіньової економіки у нашій країні. Високий рівень тінізації української економіки, який удвічі – тричі є вищим, ніж у розвинутих країнах, в свою чергу характеризує низьку якість фіскальної політики української держави та фіскальну складову якості життя громадян.

Особливістю фіскальної політики української держави у сучасних умовах є одночасне вирішення двох важко поєднаних завдань: забезпечення стабілізації та зростання рівня життя населення в перспективі і перехід до інноваційної економіки.

Відповідно, фінансування соціальної політики в Україні повинно здійснюватися з урахуванням реальних можливостей бізнесу сплатити всі встановлені податки і збори, одночасно маючи можливість розвивати своє виробництво на інноваційних засадах. Тому важливо з увагою поставитися до пропозицій експертів щодо скорочення ЄСВ вдвічі, компенсувавши втрати держави почасти за рахунок економії бюджетних коштів (завдяки боротьби з їх розкраданням), почасти за рахунок інших податків [11]. Суттєвим резервом в цьому плані є підвищення рентних платежів, в тому числі за використання рекреаційних ресурсів. Так, наприклад, бюджет Волині недоотримує десятки мільйонів гривень за безплатне використання бізнесом рекреаційних ресурсів Шацького національного парку. За розрахунками фахівців в Україні можливо зменшення єдиного соціального внеску до 18%, але при цьому необхідно підвищити податок на доходи фізичних осіб до 19,7% [12, с. 195].

В структурі доходів Зведеного бюджету України протягом останніх років мала місце тенденція до зростання частки податкових надходжень: з 73,3 % у 2007 р. до 81,8 % у 2013 р., а у їхній структурі - зростання непрямих податків: з 41,9 % від загальної суми доходів Зведеного бюджету в 2007 р. до 50,3 % у 2013 р., що говорить про посилення податкового тиску на незаможні верстви населення.

В умовах глобалізації все більшою проблемою для фінансових систем всіх країн стає посилення виведення капіталів в офшорні центри. Не оминула ця проблема і Україну. Тому нашій країні необхідно удосконалити оподаткування офшорних операцій підприємств (в тому числі ТНК) та упорядкувати трансфертне ціноутворення.

Аналіз літератури з оподаткування дозволяє стверджувати про те, що основною причиною відтоку капіталу з України є значний податковий тиск на бізнес. Тільки щодо розуміння цього тиску треба внести певні корективи: ставки основних податків в Україні є нижчими або тотожними до тих, що використовуються у країнах ЄС, але механізми їх адміністрування у нашій країні характеризується надмірною складністю та корупційною складовою (особливо щодо відшкодування ПДВ).

Крім того, найбільшою складовою податкового навантаження на бізнес в Україні, яку поки урядовці і податківці не хочуть визнавати, є високий рівень єдиного соціального внеску (35-50% від ФОП підприємства залежно від виду економічної діяльності).

Важливою умовою збільшення доходів Державного бюджету України в 2014 р. і в наступних роках є введення у дію удосконаленого закону про трансфертне ціноутворення (ТЦУ), оскільки за рахунок трансфертних цін з нашої країни у типові і нетипові офшори в останні роки виводиться до 100 млрд. грн., а держава втрачає до 20 млрд. грн. податків та зборів щорічно. Здійснюється це насамперед у результаті реалізації вітчизняної продукції за заниженими цінами пов'язаним особам (тобто переважно в рамках однієї фінансово-промислової групи) в країні з нижчим податковим навантаженням, ніж в Україні.

Для удосконалення фіскальної політики та зменшення відцентрових тенденцій новий уряд України повинен також провести децентралізацію, в тому числі й в фінансовій сфері. Частина податків, які раніше направлялися в державний бюджет, необхідно залишити на місцях для збільшення місцевих витрат. За розрахунками експертів, середній рівень дотаційності місцевих бюджетів в Україні перевищує 50%, а частка власних доходів складає лише 15%, в тому числі місцевих податків та зборів – 7%.

Історичний досвід свідчить, що непрямі податки (насамперед, універсальні акцизи) завжди використовувались на утримання держави (війська, органів управління державою, фіскального апарату). Виходячи з цього досвіду, було б доцільним в Україні «прив'язати» розподіл ПДВ (між регіонами і центром) до кількості населення в тому чи іншому регіоні: чим більша його чисельність, тим більший відсоток ПДВ потрібно віддати державі, оскільки за рахунок цього податку повинні утримуватися органи правопорядку, армія тощо.

Наприклад, населення Донецької області складає 10% від населення України. Відповідно з усього ПДВ, зібраного у Донецькій області, 10% повинно йти на потреби Державного бюджету України (далі-ДБУ), а 90% залишатися в області (включаючи відшкодування ПДВ з обласного бюджету експортерам). А для Волинської області цей показник буде дорівнювати близько 2,4%.

Подібний принцип в майбутньому було б доцільним застосувати й до акцизного податку, хоча тут можливі й інші варіанти, оскільки передача значної частини ПДВ до регіонів може призвести до нестачі коштів у ДБУ для підтримки недостатньо розвинутих регіонів нашої країни. Для вирішення проблеми з нестачею коштів в ДБУ від надходжень ПДВ було б доцільним розглянути питання про кратність розмірів ПДВ, який залишається в регіонах. Коефіцієнт кратності повинен визначатися Верховною Радою України пропорційно до частки населення регіону в населенні України і дорівнювати від 1 до 2. Наприклад, у випадку з нестачею коштів у ДБУ для фінансування загальнодержавних функцій Донецька область віддає державі не 10%, а 15% ПДВ (тобто кратність дорівнює 1,5). Крім того, треба активніше застосовувати антиофшорне законодавство, щоб зменшити використання трансфертних цін, за допомогою яких ПДВ переказується в офшори.

Понадпланові надходження ПДВ доцільно ділити між регіоном і центром у співвідношенні 50% на 50%, щоб стимулювати керівництво регіонів до його збільшення, для підвищення частки експортнонаправлених галузей в областях, для зменшення виводу капіталу з регіонів в офшори.

В той же час щодо ПНП доцільно застосувати інший принцип перерозподілу, щоб стимулювати регіони України до зменшення своєї дотаційності. Виходячи з пропозицій мерів найбільших міст України, на місцях треба залишити близько 50% ПНП, але при умові, що й 50% всіх належних їм дотацій, субвенцій і субсидій вони також будуть фінансувати з своїх бюджетів.

Понадпланові надходження від ПНП доцільно повністю залишити в регіонах, щоб стимулювати їх керівництво до створення нових виробництв і робочих місць в регіонах, в тому числі інноваційного спрямування.

В цілому новий механізм перерозподілу ПДВ і ПНП повинен привести до того, щоб в регіонах залишалось не менше 60-70% податкових та інших платежів, а не 30%, як в 2013 р. Тільки таким чином можна буде зупинити відцентрові тенденції в Україні. Поки ж, в ході реформи місцевого самоврядування передбачається закріплення за територіальними громадами частини податків, які сплачуються на їх території, у розмірі до 25% [13].

Позитивно оцінюючі ці ініціативи, важливо з'ясувати, які соціальні видатки в такому випадку будуть фінансуватися з місцевих бюджетів. В цьому плані заслуговує на увагу досвід Польщі, оскільки він взятий за основу при реформуванні фінансів місцевого самоврядування в Україні.

Запропонований нами новий механізм перерозподілу ПДВ і ПНП було б доцільним використати вже в 2015 р. у Донецькій та Луганській областях, щоб зупинити відцентрові тенденції у цих регіонах. Крім того, цим областям необхідно надати більші фінансові права (за прикладом окремих автономій в Іспанії), щоб зберегти їх в складі України.

Без сумніву, запропонований нами механізм розподілу ПДВ і ПНП суттєво збільшить ресурси місцевих бюджетів, але тільки так можна зацікавити керівництво регіонів працювати ефективніше. Крім того, регіони набагато ефективніше будуть використовувати кошти на дотації, субвенції і субсидії, оскільки 50% з них буде фінансуватися з регіонального бюджету, який краще контролюється громадою. Але для цього, за досвідом Естонії, в Україні доцільно поступово запроваджувати систему «електронного уряду», яка не дозволить розкрадати бюджетні кошти.

Висновки. В умовах глобалізації фіскальна політика держави суттєво модифікується, розширюючи свої функції та завдання. Її основним завданням стає

стимулювання інноваційного розвитку країни. В Україні виконання даного завдання ускладнюється агресією Росії та її наміром дестабілізувати соціально-економічну ситуацію на Сході України. Політичний та економічний тиск США та ЄС на Росію поки не дає належного ефекту.

Фіскальну політику слід розглядати як систему заходів, за допомогою якої держава впливає на економіку через структуру податкових і неподаткових платежів до бюджетів всіх рівнів та державних цільових фондів та відповідних видатків з них. Важливою її характеристикою є якість. Низька якість фіскальної політики в Україні характеризується насамперед високою тінізацією української економіки та значним виведенням коштів в офшори. Тому на часі прийняття більш дієвих заходів щодо детінізації та деофшоризації української економіки.

Поряд з націленістю фіскальної політики на інноваційний розвиток держави вона одночасно повинна бути направлена і на забезпечення належного рівня якості життя громадян. Важливою її складовою є фіскальна складова якості життя громадян, яка поки неналежним чином досліджена. Її характерною особливістю в сучасній Україні є надмірне оподаткування доходів громадян (пряме і опосередковане, в тому числі й за рахунок єдиного соціального внеску, що вимагає зменшення останнього).

Для удосконалення фіскальної політики та гальмування відцентрових тенденцій на Сході України новий уряд України повинен провести не тільки територіальну реформу, а й фіскальну децентралізацію. Частина податків, які раніше направлялись в державний бюджет (ПДВ, ПНП), необхідно залишити в регіонах для збільшення місцевих витрат. Відповідно, ПДВ повинен розділитися між центром і регіоном пропорційно частки кожного регіону в населенні України. у той же час, не менше 50% відшкодування ПДВ повинно здійснюватися з регіональних бюджетів розподіл податку на прибуток підприємств треба здійснювати за принципом 50% на 50% половина повинна залишитися в регіонах, а друга половина повинна направлятися до Державного бюджету України. Але при цьому 50% належних регіону дотацій, субвенцій та субсидій повинно фінансуватися за рахунок регіонального бюджету. Тому важливо розширити фінансові можливості не тільки територіальних громад (як це пропонується урядом), але й регіонів. Причому деяким із них (Донецькій і Луганській області) було б доцільно надати більше прав у формуванні й використанні своїх бюджетів, щоб вони залишилися в складі України.

Список використаних джерел:

1. Экономикс: принципы, проблемы и политика [Текст] (13-е издание) / Кэмпбелл Р. МакКоннел, Стэнли Л. Брю. – 13 изд.-е – Издательство: «ИНФРА-М», 1999. – 974 с.
2. Дорнбуш Р. Макроекономіка [Текст]: пер. с англ. / Р. Дорнбуш, С. Фишер – М.: Изд-во МГУ, ИНФРА-М, 1997. – 784 с.
3. Самуельсон П.А. Макроекономіка [Текст] / П.А. Самуельсон, В.Д. Нордгауз. – К.: Основи, 1995. – 574 с.
4. Крисоватий А.І. Оподаткування і ринок: умови та можливості поєднання: Монографія [Текст] / А.І. Крисоватий. – Тернопіль: Видавництво Карп'юка, 2000. – 246 с.
5. Макроекономіка: Підручник [Текст] / В. Базилевич, К. Базилевич, Л. Баластрик; за ред. В.Д. Базилевича. – К.: Знання, 2004. - 790 с.
6. Мікроекономіка і макроекономіка: Підручник: У 2 ч. [Текст] / С. Будаговська, О. Кілієвич, І. Луніна, Т. Пахомова; За заг. ред. С. Будаговської. – Вид. 4-те. – К.: Основи, 2007. – 520 с.
7. Сідельникова Л. П. Податкові та позичкові фінанси: фіскальна філософія вибору: монографія / Л. П. Сідельникова. – Херсон: Гринь Д. С., 2010. – 436 с.
8. Реформирование налоговых систем . Теория, методология и практика: монография / под ред. И.А. Майбурова, Ю.Б. Иванова, А.И. Крисоватого. – К.: Кондор, 2011. – 352 с.
9. Дмитренко Г.А. Рекомендації щодо визначення рівня якості життя громадян в контексті кардинальної модернізації державного управління в Україні// Г.А. Дмитренко. – К: УМО НАПН, 2014. – 20 с.
10. Галасюк В. Як Україні здобути незалежність, силу і добробут // В. Галасюк // Дзеркало тижня. – 2014. – 23 травня. – с. 7
11. Дубровський В. Податки, які не вбивають / В. Дубровський // Дзеркало тижня. – 2014. – 7 червня. – с. 7
12. Харазішвілі Ю.М. Можливості легалізації заробітної плати в Україні: перерозподіл соціальної відповідальності / Ю.М. Харазішвілі, О.П. Коваль, І.М. Новак // Демографія та соціальна економіка – 2013. - №2. – с. 193-202
13. День. – 2014. – 5 квітня. – с. 4